

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

МАРІЯ ПОЦЮРКО

ТЕМА 10. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ.

**ЛЕКЦІЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ФІЛОСОФІЯ”**

Для студентів другого та третього курсу спеціальностей:

- 017 Фізична культура і спорт*
- 014.11 Середня освіта*
- 073 Менеджмент*
- 241 Готельно-ресторанна справа*
- 242 Туризм*
- 227 Фізична терапія, ерготерапія*
- 024 Хореографія*

“ЗАТВЕРДЖЕНО”
на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін
„31” серпня 2018 р. протокол № 1
Зав.каф _____ О. А. Полянський

Львів – 2018

ТЕМА 10. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ.

1. Філософський аналіз суспільства. Поняття соціального у філософії.
2. Суспільство як система; основні сфери суспільного життя та їх взаємозв'язок.
3. Людина і суспільство: проблеми соціалізації та соціальної адаптації в сучасному суспільстві.
4. Філософія спорту.

1. Філософський аналіз суспільства. Поняття соціального у філософії.

Суспільство – найскладніше за рівнем організації утворення реальної дійсності. У суспільстві закладено здатність змінювати безпосереднім чином, як власне існування, так і стан навколишньої дійсності на базі накопичення, зберігання, переробки і передачі соціальної інформації за допомогою діяльності відповідних соціальних інститутів і використання різноманітних знакових систем (“мов” культури). Філософське ж осмислення сутності суспільства має два аспекти: історичний та логічний.

У цьому зв'язку виникає необхідність розкриття насамперед співвідношення поняття суспільства з поняттями соціальної реальності і людини. У концептуальному апараті соціальної філософії поняття соціальної реальності є вихідним, ключовим і основоположним у зв'язку з тим, що в результаті ефективного застосування його у філософських дослідженнях суспільства забезпечується функціонування та евристична реалізація такого фундаментального принципу філософського осягнення світу і наукового стилю мислення як принцип об'єктивності. Соціальна реальність – це вся сукупність умов суспільного життя, які виступають перед членами суспільства як надіндивідуальні, об'єктивні дані обставини їхнього існування.

Як частина зовнішнього світу соціальна реальність володіє характером об'єктивної реальності, тому її вивчення має орієнтуватися на осягнення не того, як вона нам дається в наших чуттєвих уявленнях та ілюзіях, а на пізнання характеристик, притаманних їй самій по собі і тих, що існують поза і незалежно від людської свідомості.

Зазвичай соціальна реальність ототожнюється з суспільством. Це суспільство, взяте в нерозривній єдності з людиною. У зв'язку з тим, що, фундаментальним способом існування соціальної реальності є людська діяльність, то справжній філософський аналіз суспільства як соціальної реальності повинен базуватися на вимогах принципу органічної єдності суспільства і людини.

Тому основним в аналізі суспільства стає рух філософського розуму по лінії переходу від дослідження суспільства як явища до розкриття його сутності, а потім до виявлення внутрішньої єдності цих двох його об'єктивних визначень у формі дійсності. Таким чином, у соціально-філософському аналізі суспільства як цілісної системи основними є поняття “суспільні відносини – людська діяльність – культура”.

Сучасна західна соціальна філософія розглядає суспільство не як сукупність окремих індивідів, а як спільні дії людей, інтегрованих у соціальні групи і системи. Філософське поняття суспільства охоплює дві головні ознаки: 1) суспільство є відокремлене від природи, але пов'язане з нею; 2) будучи пов'язаною з цілим, ця частина розвивається за своїми власними специфічними законами, що не зводиться до законів, які вивчає природознавство.

2. Суспільство як система; основні сфери суспільного життя та їх взаємозв'язок.

Суспільство являє собою відкриту динамічну систему, яка здійснює безперервний обмін енергією з навколишнім середовищем. Будучи динамічною системою, суспільство невпинно змінює свій стан, розвивається в часі, причому цей розвиток має ймовірнісний характер. Суспільство охоплює як матеріальні, так і духовні компоненти, що перебувають у складному взаємопроникненні і взаємодії. У філософській науці є як природні, так і телеологічні інтерпретації системності і розвитку суспільства. У першому випадку розвиток суспільства описується як природно-історичний процес, в основі якого лежать

певні закономірності. У другому – як процес, спрямований на досягнення кимось (Богом, провидінням, фатумом) наперед заданої мети. Проте очевидно, що суспільство є найскладнішою з усіх відомих людині систем. Насамперед, суспільство – система ієрархічна, багаторівнева. Кожен елемент, або підсистему цієї системи, можна розглядати як відносно самостійну систему, що в свою чергу охоплює власні підсистеми. Водночас суспільство виступає як певна цілісність, в якій, за справедливим зауваженням Канта, ціле панує над частинним. Властивості системи як цілого не можуть бути зведені до суми властивостей складових її елементів. Якщо яке-небудь конкретне суспільство втрачає свою цілісність (тотальність), то воно приречене на руйнування і зникнення.

Складний характер розвитку суспільства визначається його вельми складною структурою, дією в ньому багатьох неоднорідних факторів. Насамперед у ньому здійснюються різні за своїм характером і змістом види громадської діяльності: виробничо-економічна, соціально-побутова, політична, релігійна, естетична та інші, які мають ніби свій соціальний простір. Останній окреслюється відповідним видом суспільних відносин, у рамках яких відбувається та чи інша громадська діяльність. У результаті складаються різні сфери життя суспільства. Основні з них – економічна, соціальна, політична, духовна.

Економічна сфера охоплює виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних благ. Це сфера функціонування виробництва, безпосереднього втілення в життя досягнень науково-технічного прогресу, реалізації всієї сукупності виробничих відносин людей, у тому числі відносин власності на засоби виробництва, обміну діяльністю і розподілу матеріальних благ.

Економічна сфера виступає як економічний простір, в якому організовується господарське життя країни, здійснюється взаємодія всіх галузей економіки, а також міжнародна економічна співпраця. Тут безпосередньо втілюються в життя економічна свідомість людей, їх матеріальна зацікавленість у результатах своєї виробничої діяльності, а також їхні творчі здібності. Тут же реалізується діяльність інститутів управління економікою. В економічній сфері здійснюється взаємодія всіх об'єктивних і суб'єктивних чинників розвитку економіки. Значення цієї сфери для розвитку суспільства є одним із найвагоміших.

Соціальна сфера – це сфера взаємовідносин наявних у суспільстві соціальних груп, у тому числі професійних та соціально-демографічних верств населення (молоді, осіб похилого віку та ін.), а також національних спільнот на основі соціальних умов їх життя і діяльності.

Важливим є створення здорових умов виробничої діяльності людей, забезпечення необхідного рівня життя всіх верств населення, вирішення проблем охорони здоров'я, народної освіти і соціального забезпечення, дотримання соціальної справедливості при реалізації кожною людиною свого права на працю, а також розподіл та споживанні створюваних у суспільстві матеріальних і духовних благ, вирішення протиріч, що виникають із соціального розшарування суспільства, соціальний захист відповідних верств населення. Йдеться про регулювання всього комплексу соціальних та національних відносин, що стосуються умов праці, побуту, освіти та рівня життя людей.

Очевидно, що функціонування соціальної сфери пов'язане із задоволенням особливого кола соціальних потреб. Можливості їх задоволення зумовлені соціальним становищем людини або соціальної групи, а також характером існуючих суспільних відносин. Ступінь задоволення зазначених потреб визначає рівень і якість життя тієї чи іншої людини, сім'ї, соціальної групи і т. д. Це – узагальнені показники досягнутого рівня добробуту людей та ефективності функціонування його соціальної сфери. На це має бути спрямована соціальна політика держави.

Політична сфера є простором політичної діяльності соціальних груп, національних спільнот, політичних партій і рухів, різного роду громадських організацій. Їх діяльність відбувається на основі сформованих політичних відносин і спрямована на здійснення їхніх політичних інтересів. Ці інтереси стосуються насамперед політичної

влади, а також реалізації політичних прав і свобод. В інтересах одних суб'єктів – зміцнення існуючої політичної влади. Інших – її усунення. Треті прагнуть до того, щоб розділити політичну владу з іншими суб'єктами. У підсумку, всі бажають у тій чи іншій формі впливати на політичні процеси у власних інтересах. Для цього кожен із діючих у політичній сфері суб'єктів (політична партія або ж окрема особистість) прагне розширити свої політичні права і свободи. Це розширює межі їхньої політичної діяльності, створює великі можливості для реалізації їх політичних інтересів і втілення їх політичної волі. Сучасні політичні процеси істотно політизують свідомість багатьох людей і підвищують їхню політичну активність. Це посилює роль і значення політичної сфери в житті суспільства.

Духовна сфера – це сфера відносин людей об'єднаних навколо різного роду духовних цінностей, навколо їх створення, розповсюдження і засвоєння всіма верствами суспільства. При цьому під духовними цінностями розуміють не тільки, скажімо, предмети живопису, музику чи літературні твори, але також знання людей, науку, морально-релігійні норми поведінки, словом, все те, що складає духовний зміст суспільного життя або духовність суспільства.

Духовна сфера суспільного життя складається історично. Вона втілює в собі географічні, національні та інші особливості розвитку суспільства, усе те, що відклало свій відбиток у душі народу, його національному характері. Духовне життя суспільства складається з повсякденного духовного спілкування людей і з таких напрямів їх діяльності, як пізнання, зокрема наукове, освіта та виховання, з проявів моралі, мистецтва, релігії. Усе це становить зміст духовної сфери, розвиває духовний світ людей, їх уявлення про сенс життя в суспільстві. Це чинить вирішальний вплив на формування духовних начал у їх діяльності та поведінці.

Велике значення щодо цього має діяльність установ, що виконують функції освіти і виховання – від початкових шкіл до університетів, а також атмосфера сімейного виховання людини, коло її однолітків і друзів, усе багатство її духовного спілкування з іншими людьми. Важливу роль у формуванні духовності людини відіграє самобутнє народне мистецтво, а також мистецтво професійне – театр, музика, кіно, живопис, архітектура і т.д.

Одна з фундаментальних проблем розвитку сучасного суспільства полягає в тому, як сформуванню, зберегти і збагатити духовний світ людей, долучити їх до справжніх духовних цінностей і відвернути від помилкових, що руйнують людську душу і суспільство. Усе вказує на те, що значення духовної сфери у розвитку сучасного суспільства, для його сьогодення і майбутнього, важко переоцінити.

3. Людина і суспільство: проблеми соціалізації та соціальної адаптації в сучасному суспільстві.

Актуальним завданням сучасної соціальної філософії є осмислення глибинного змісту суспільних процесів і змін, що відбуваються, виявлення джерел і механізмів, що детермінують соціальну діяльність людей. Соціалізація особистості є одним з основоположних процесів, коли в єдиному бутті зливається індивідуальне і ціле – суспільство і людина, і водночас народжується те унікальне і неповторне, що рухає вперед світову історію, дозволяє людству переходити на новий, якісний щабель розвитку. Процес соціалізації – це основне питання відтворення людської сутності, духовно здорового суспільства і конкретної повноцінної особистості. Збереження людини як виду, забезпечення наступності у розвитку, захист культурно-історичної спадщини, утвердження і становлення людини як повноцінного члена суспільства, до якого вона належить – ось лише неповний перелік проблем, які охоплює соціально-філософська проблема соціалізації.

Соціалізація є магістральним шляхом формування особистості, основою її подальшого розвитку та вдосконалення. Цей процес зумовлений, з одного боку уподобаннями індивіда, його особливостями, діяльними включеннями в різні сфери

суспільного життя. З іншого боку, саме соціальне утворення покликане дати можливість людині знайти своє місце в суспільстві, створити умови для усвідомлення і реалізації свого внутрішнього потенціалу і внутрішніх інтенцій. Тому в усі часи і в будь-якому суспільстві особливого значення набуває конкретно-історичний аналіз соціалізації, її змісту та особливостей. Високий динамізм соціальних змін в Україні у XXI ст. робить це завдання як ніколи актуальним.

Термін “соціалізація” стали активно використовувати в позначенні процесу становлення та розвитку особистості з кінця XIX століття (Ф. Гіддінгс, Е. Дюркгейм, Г. Тард та ін.). У цей час теорії соціалізації будувалися на підходах до розгляду ролі об'єктивного і суб'єктивного чинників соціалізації, до визначення пріоритету індивідуального чи суспільного в становленні особистості.

Перший підхід стверджує або припускає пасивну позицію людини, а саму соціалізацію розглядає як процес її адаптації до суспільства, яке формує кожного свого члена відповідно до притаманної йому культури. Цей підхід може бути також названий суб'єкт-об'єктивним. Його засновниками вважаються французький учений Е. Дюркгейм і Т. Парсонс.

В основу другого підходу стає розгляд людини як активного суб'єкта соціалізації. Це психологічні концепції американських вчених Ч. Кулі, У. Томаса і Ф. Знанецького, Дж. Міда.

Об'єктивно на процес розвитку і становлення особистості в суспільстві впливає цілий комплекс різних факторів: як середовища, так і внутрішньо-особистісних чинників. Соціалізація являє собою діалектичний процес, в якому здійснюється динаміка пасивної та активної позиції людини. Пасивної – коли вона засвоює норми і є об'єктом соціальних відносин; активної – коли вона відтворює цей досвід і виступає суб'єктом соціальних відносин; і активно-пасивної позиції особистості як досягнення і розвиток у людини здатності до інтеграції суб'єкт-об'єктних відносин, а саме знаходження того варіанту життєдіяльності, при якому людина як “приймає” все те, що вироблено і виробляється в даному соціальному середовищі, так і активно самореалізує себе в цьому суспільстві. Таким чином, формування людини як істоти суспільної і становлення людської індивідуальності – це не два різних процеси, а єдиний процес розвитку особистості.

Отже, можна визначити *соціалізацію* як безперервний процес діалектичної взаємодії особистості та соціального середовища, в ході якої здійснюється розвиток і становлення людини як об'єкта суспільних відносин і як активного суб'єкта суспільної діяльності, за допомогою вироблення соціально-необхідних знань, умінь і навичок для виконання різних соціальних ролей і функцій. Основним критерієм успішної соціалізації є утвердження людини як повноправного і повноцінного члена суспільства, до якого вона належить через самореалізацію особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей, внутрішніх інтенцій і потреб.

Сучасний процес соціалізації особистості відбувається під впливом низки факторів, взаємообумовлених між собою, які породжують проблеми на її різних рівнях. Ці ступені науковцями позначаються як макрорівень, середній рівень і мікрорівень.

До факторів макрорівня можна віднести процеси, що відбуваються в світі, взяті в глобальному масштабі. Вони окреслені різким переходом до нової техно-інформаційної формації, що породжує конкуренцію соціальних ідеалів та ідентичностей колишнього часу та ідентичностей нового часу, що ще не цілком сформувались. Це негативно позначається на процесі соціалізації в цілому. Ці обставини обумовлюють проблеми на “середньому” рівні, пов'язаному зі специфікою функціонування сучасних інститутів соціалізації. Як уже було зазначено, основу процесу соціалізації становить діалектична єдність активного і пасивного, суб'єктивного та об'єктивного її аспектів. На кожній наступній стадії соціалізації це співвідношення виглядає інакше, ніж на попередній, але частка активного начала, суб'єктивного аспекту людини повинна постійно збільшуватися. Логічним наслідком описаного вище, таким чином, є глибокі зміни на мікрорівні

соціалізації, що являє становлення і розвиток конкретної особистості в трьох основних її сферах: діяльності, спілкування і самосвідомості.

Отже, в процесі освоєння різних видів діяльності відбувається розширення і множення контактів особистості з іншими людьми, з суспільством. Саме в процесі реального спілкування відбувається обмін інформацією, досвідом, здібностями, вміннями, навичками, а також результатами діяльності, що є необхідною і загальною умовою і чинником не тільки соціалізації та соціальної адаптації людини, а й формування, розвитку суспільства і особистості.

4. Філософія спорту.

Спорт увійшов у повсякденне життя людини, утворюючи повноцінну і взаємопов'язану з іншими специфічну сферу життєдіяльності. Поряд із пізнавальною і практично-перетворювальною творчістю, спорт активізує фізичну та рухову активність людини і тим самим створює своєрідну, спортивну реальність, яка потребує філософського осмислення. Спорт – це своєрідний феномен бугійності людини, що охоплює матеріальну, фізично-предметну, духовно-ідеальну, мотиваційно-спонукальну складові.

Попри розмаїття поглядів на соціальну значущість спорту, різні його поняттєво-термінологічні визначення, очевидним є те, що спорт є соціально-культурним феноменом, важливою складовою історичного цивілізаційного процесу. Це свідчить про визнання ролі сучасного спорту в побудові соціальних відносин і його стабілізуючого впливу на розвиток загальної культури людини.

Вступивши на рубежі ХХ – ХХІ століть в етап глобальних інформаційних технологій, людство зіткнулося з безліччю проблем, пов'язаних із зміною форм освоєння людиною світу і способів її “включення” в навколишню дійсність. Людина спілкується з навколишнім середовищем за допомогою вживання символів і структур інформаційної мови, яка створює ілюзію відірваності від реальної фізичної присутності. В результаті віртуальний символічний світ сприймається як наявний і навпаки. Людина втрачає орієнтири у визначенні своєї фізичної тілесності, що знижує її творчу, фізичну, духовну, соціальну активність і розширює можливості маніпулювання нею. У цій ситуації спорт здатний стати стабілізатором практик формування людської тілесності як органічної складової тілесності світу.

“Філософію спорту” визначають як міждисциплінарну сферу знання, що розкриває зміст ідеалів спорту і фізичної культури, а також досліджує специфіку їх впровадження у цивілізаційний простір як культурно-історичних феноменів. У зв'язку з цим спорт виявляється як мистецтво створення і відтворення людської тілесності, демонстрації прихованих природою внутрішніх потенційних стимулів людини в її прагненні до вдосконалення.

Загальним об'єктом дослідження філософії спорту є людина як біосоціальна і психофізіологічна, а головне – діяльна істота, що прагне у своєму житті знайти можливості реалізації певних цілей. Предметом виступають найбільш загальні основи буття і пізнання сфери фізичної культури і спорту, існування та світовідчуття людини, що включена в дану сферу діяльності і відносин.

Спорт тісно пов'язаний із філософією, оскільки чи не найголовніша його ідея полягає в прагненні людини вийти за межі самої себе, на наявному, реальному бутті своєї тілесності реалізувати внутрішній духовно-фізичний і творчий потенціал. У цьому сенсі спорт, як і вся фізична культура, будучи одним із важливих видів людської діяльності, скеровує не тільки на виживання, адаптування людини до постійно мінливих умов довкілля, а й на встановлення контролю над зовнішньою та власною природою. Для цього необхідно виявити в особистості спортсмена властивий йому талант, “сродність” (Г. Сковорода), Божий дар, ту іскру, яка робить його майстром. Не випадково успіхи спортсменів відзначаються званням “майстер спорту”, “майстер спорту міжнародного класу”, “заслужений майстер спорту”. У спорті виявляється дух змагальності, прагнення

бути кращим, відбувається граничне напруження тілесних властивостей людини, створюється велична морально-духовна атмосфера ігор, чемпіонатів, олімпіад. Спортсмен змагається не тільки зі своїм суперником, але насамперед із самим собою. Спорт – це боротьба душі і тіла, спроба вирішення цього конфлікту, і в цьому полягає його культурна місія. Таким чином, сучасний спорт є точкою дотику двох сфер знання – науки про фізичне виховання і філософії.

Філософія сучасного спорту в глобальному вимірі – це дуже молодий, але перспективний філософський напрям, який охоплює багато проблем сфери спорту: 1) становлення та розвиток олімпійського руху в умовах глобалізації; 2) спорт як субстанція самореалізації особистості; 3) формування концепції сучасного спорту як системи ціннісних орієнтацій молоді в умовах глобалізації; 4) спорт як знаково-символічна і комунікативна система; 5) людиномірність спорту як реалізація родової сутності людини; 6) екзистенційні основи спорту в реалізації трансценденції і свободи.

Українській дослідник Ібрагімов М. М. виділяє такі структурні розділи філософії спорту, як онтологічна проблематика у філософії спорту, антропологічна, аксіологічна, світоглядно-методологічна.

Предметом *онтології* у змісті філософії спорту є осмислення процесу втілення спортивної ідеї, ідеалів спорту в спортивну реальність на кожному конкретному історичному етапі культурно-цивілізаційного прогресу.

Другим розділом у структурі філософії спорту є його *антропологія*, яка виходить із суті спорту, адекватно відображає природу людини, а саме: 1) потреби у грі; 2) потреби в реалізації власного *его* (*егоїзм*); 3) потреби в публічному визнанні.

У такому дискурсі спорт є способом тілесно-душевного включення людини в об'єктивну навколишню дійсність і, відповідно, відбувається створення “світу спорту”, який стає об'єктивною реальністю.

Продовженням і посиленням названої проблематики є третій структурний розділ філософії спорту – *аксіологія*. У ньому зроблено акцент на морально-етичній проблематиці.

У розділі *світоглядно-методологічної концепції* філософії спорту головним завданням є вибір світоглядної та методологічної основи науки фізичного виховання і спорту. Відбувається переосмислення екзистенційного, феноменологічного, логіко-позитивістського підходів до осмислення проблем спорту.

Література:

1. Андрущенко В. П. Сучасна соціальна філософія : курс лекцій / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – 2 вид., випр. й доп. – К. : Генеза, 1996. – 370 с.
2. Андрущенко В. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія : підручник / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К. : Генеза, 2006. – 656 с.
3. Андрущенко В. П. Історія соціальної філософії: (Західноєвропейський контекст) : підручник для студ. вищих навч. закл. / В. П. Андрущенко. – К. : Тандем, 2000. – 416 с.
4. Ібрагімов М. М. Філософія спорту в дискурсе категорій телесності, здоров'я и жизнеспособности / М. М. Ібрагімов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 105. – С. 57-63.
5. Причепій Є. М. Філософія : навч. посіб. / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль. – К. : Академвидав, 2008. – 592 с.
6. Соціальна філософія: Короткий енциклопедичний словник / Українська академія політичних наук / В. П. Андрущенко (загал. ред.), М. І. Горлач (загал.ред.). – К. : Рубікон, 1997. – 400 с.
7. Таран В. О. Соціальна філософія : навч. посіб. / В. О. Таран, В. М. Зотов. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.